

آفتاب معرفت / ۲

منطق

در ایران و جهان اسلام

دکتر علی اکبر ولایتی

شرکت سهامی کتابهای جیبی
وابسته به مؤسسه انتشارات امیرکبیر

تهران، ۱۳۹۰

تهران، خیابان جمهوری اسلامی، میدان استقلال،

صندوق پستی ۴۱۹۱-۱۱۳۶۵

شرکت سهامی کتابهای جیبی

وابسته به مؤسسه انتشارات امیرکبیر

www.amirkabir.net

عنوان کتاب: منطق در ایران و جهان اسلام

نویسنده: دکتر علی اکبر ولایتی

ناظر: سجاد محمدی

سرپرستار: هومن عباسپور

ویراستار: غزاله حاجتی

طراح جلد: محمدرضا نبوی

نوبت چاپ: اول (۱۳۹۰)

حروف متن: کریم ۱۴ روی ۱۸

چاپ، صحافی و لیتوگرافی: چاپ واره پرداز اندیشه

تلفن: ۷۷۱۴۵۰۶۳۶

شمارگان: ۳۰۰۰

کاغذ تحریر سفید ۷۰ گرمی

بها: ۱۱۰۰۰ ریال

همه حقوق محفوظ، هرگونه نسخه برداری اعم از ویراکس و بازنویسی، ذخیره کامپیوتری، اقتباس کلی یا جزئی (به جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی، و اقتباس در گزیده در مستندنویسی و مانند آن‌ها) بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

سرشناسه: ولایتی، علی اکبر، ۱۳۲۴-

عنوان و نام پدیدآور: منطق در ایران و جهان اسلام / علی اکبر ولایتی.

مشخصات نشر: تهران: امیرکبیر، کتابهای جیبی، ۱۳۹۰.

مشخصات ظاهری: ۸۵ ص.

فروست: آفتاب معرفت؛ ۲.

شابک: 978-964-303-380-4

وضعیت فهرستنویسی: قیفا.

یادداشت: کتابنامه.

یادداشت: نمایه.

موضوع: منطق -- ایران -- تاریخ.

موضوع: منطق اسلامی.

موضوع: فلسفه اسلامی -- ایران -- تاریخ.

رده بندی کنگره: ۱۳۹ و ۹ الف/۳۷/BC

رده بندی دیویی: ۱۶۰

شماره کتابشناسی ملی: ۲۳۹۶۲۳۴

دربارهٔ مجموعه

به گواه معتبرترین مورخان دانش بشری، مسلمانان و به ویژه ایرانیان سهم چشم‌گیری در پیشبرد و گسترش و دانش بشری داشته‌اند و دیدگاه‌ها و جریان‌ها و سبک‌های تازه‌ای به معرفت بشری افزوده‌اند و چون سال‌هاست که پژوهش‌های این‌جانب در پیرامون فرهنگ و تمدن اسلام و ایران بوده است، مجموعه «آفتاب» را با کمک یاران همدل و اهل فضل تدارک دیدیم که هر عنوان آن به معرفی یکی از مشاهیر فرهنگ و تمدن اسلام و ایران اختصاص یافته است.

امت اسلامی مدت هزار سال مهد علم و تمدن و فرهنگ

جهان بود و ایران پرچم دار این نهضت بزرگ اسلامی. حکیم بزرگ ما، ابوالقاسم فردوسی، عمر خویش را بر سر عزت ایران گذاشت و دیگر حکیم سترگ، نظامی گنجوی، فرمود: «همه عالم تن است و ایران دل».

در دو سه قرن اخیر، هجوم فرهنگی، نظامی، سیاسی و اقتصادی استعمار موجب رخوت و عقب افتادگی جوامع مسلمان شد، ولی بیداری اسلامی قرن گذشته و معاصر، و خیزش اسلامی چند دهه اخیر موجب حرکت مسلمانان گردید.

در طی تألیف و انتشار مجموعه آفتاب، که در آن به معرفی بزرگان علمی و فرهنگی ایران و جهان اسلام پرداخته ایم، لازم دیدیم مجموعه ای از موضوعات و زمینه های علمی و فرهنگی و اندیشگی تدارک یابد تا مکمل مجموعه «آفتاب» شود و سیر تکوین و تطور زمینه های علمی و فرهنگی مربوط به ایران و جهان اسلام در آن بررسی شود. هر عنوان از کتاب های مجموعه «آفتاب معرفت» مربوط به یکی از این موضوعات خواهد بود. در واقع، مجموعه های «آفتاب معرفت» و «آفتاب» مکمل یکدیگر خواهند بود: در مجموعه «آفتاب معرفت» به سیر تطور موضوعات و زمینه های علمی و فرهنگی ایران و اسلام خواهیم پرداخت و در مجموعه «آفتاب» بزرگان این زمینه ها و موضوعات را معرفی خواهیم کرد.

برای تحقق چنین حرکتی، از جمله اقدامات اساسی معرفی و بازشناساندن علوم عقلی و نقلی و دقیقه و تجربی و ادبی در تاریخ تمدن اسلام و ایران و بازتعریف ارزش‌های اعتقادی اسلامی و هویت ملی است. در این جهت، مؤسسهٔ انتشارات امیرکبیر پیش‌گام شد و جناب حجت‌الاسلام دکتر سیدمهدی خاموشی به این کمترین پیشنهاد تألیف مجموعهٔ «آفتاب» را در یکصد و ده جلد تک‌نگاری در معرفی بزرگان تاریخ علم و فرهنگ اسلام و ایران را نمود و اکنون، به یاری خدای «عزّ ذکره». مجموعهٔ «آفتاب معرفت» را در معرفی علوم و معارف در ایران و جهان اسلام انتشار می‌دهیم. امیدواریم بررسی سیر تاریخی و «در زمانی» مجموعه‌ای از معارف بشری در ایران و جهان اسلام در کنار چهره‌های شاخص هر یک از این معارف مجموعه‌ای شود که ان شاء الله مورد اقبال دانش‌دوستان قرار گیرد. هنوز راه درازی در پیش داریم و این راه جز با نقد صاحب‌نظران پیموده نخواهد شد.

خداوند متعال را سپاس گزارم که در این طریق از یاری بسیار ارزشمند و حیاتی همراهانی چون دکتر محمدرضا شمس اردکانی، فرید قاسملو، دکتر محمود مصدق، هومن عباسپور،

مصطفیٰ ناظم‌نیا، حسن صمیم نیک‌پی، خانم‌ها سارا کلهر و مهناز مقدسی، برخوردارم و افراد پیرانگیزه‌ای چون آقای احمد نثاری رئیس محترم، و دیگر همکاران ایشان در مؤسسه انتشارات امیرکبیر از جمله آقایان سجاد محمدی، مهدی ساروخانی، امیرحسین حیدری که با اخلاص و شوق ما را همراهی می‌کنند.

دکتر علی‌اکبر ولایتی

فهرست

۱۱	 مقدمه
۱۵	 جایگاه منطق در فلسفه اسلامی
۴۵	 منطق در ایران معاصر
۴۵	 منطق قدیم در ایران معاصر
۵۴	 منطق جدید در ایران معاصر
۶۳	 منطق تطبیقی
۷۷	 فهرست منابع
۸۱	 نمایه

مقدمه

تاریخ علوم عقلی در اسلام به قدمت تاریخ اسلام است و نه از زمان ترجمهٔ متون فلسفی یونان قدیم. هیچ دین یا مکتب انسانی‌ای مانند اسلام نیست که کتاب آسمانی و آموزه‌هایش سرشار از تعقل و تفکر و تدبیر باشد. عالم آل محمد، امام هشتم (ع)، در مجالس مناظرهٔ مأمون، که آن چنان در برابر استدالات ارباب مذاهب و مکاتب و فرق با منطقی قاطع پاسخ می‌فرمودند، کدام متن یونانی را مطالعه کرده بودند؟ منطقی است اگر بگوییم در حالی که پایه‌های اسلام بر

عقلانیت استوار بود، از دیگر ابزارهای فکری موجود نیز برای پیشبرد اهداف خود استفاده می‌کرد؛ امری که نشان‌دهنده سعه صدر مسلمانان و اعتماد به نفس آن‌ها و نیز دلیل عقلانیت حاکم بر جوامع اسلامی بود. ایشان از زبان روز و منطق مخالفان خود علیه استدلال‌های منکران و شکاکان و التقاطیان و در یک کلمه مهاجمان فکری و فرهنگی استفاده می‌کردند. کاربرد سلاح فکری دیگران علیه تفکرات خود آن‌ها نشانه کمال عقلانیت دین ماست. تا قبل از ظهور اسلام، هیچ دین و مکتب فکری دیگری نبود که با ندای یا ایها الناس، یا اهل الکتاب، یا ایها الانسان چنین واضح و صریح کل بشریت را با منطق به راه حق دعوت کند.

ترجمه فلسفه یونانیان، اعم از مشائی و رواقی و شکاکی و سوفسطائی و اپیکوری، به زبان عربی و گسترش آن در جهان اسلام سبب تردید اساسی در مبانی فکری و اعتقادی عامه مسلمانان و یا خواص آن‌ها نشد.

در حالی که اگر منطق اسلام قوی نبود، باید، از مشرق، فلسفه دنیاگریزی بوداییان و، از مغرب، دنیاطلبی دهریون رومی و، از درون، بقایای جاهلیت آمیخته به فلسفه یونانی

(بنی امیه و بنی عباس) مثل موریا نه پایه های آن را از بین می بردند.

هیچ بزرگی از نام آوران فلسفه اسلامی، اعم از مشائیان و اشراقیان و متعالیان و عرفانیان، را نمی شناسیم که با غور در فلسفه و منطق و اشراق و عرفان اصل اعتقاد خویش را از دست داده باشد. فارابی (معلم ثانی)، ابن سینا (شیخ الرئیس)، سهروردی (شیخ اشراق)، محی الدین عربی (شیخ اکبر)، ملاصدرا (صدر المتألهین و صاحب حکمت متعالیه و شارح حرکت جوهری) همگی در برابر منطق قرآن کریم و حکمت و معارف باقی مانده از اهل بیت — علیهم السلام — خاضع بودند. اما پس از این که اروپای قرون وسطا به ترجمه لاتینی (از عربی) آثار فلاسفه یونان دست یافت و آن را در تفکرات ماتریالیستی خویش بازتعریف کرد، از مسیحیت دست کشید و دوران هزارساله حاکمیت کلیسا را قرون تاریک و دوران رنسانس را، که آغاز راندن مسیحیت به گوشه صومعه و کنارگذاشتن دین از زندگی انسان بود، عصر روشنایی نامید.

با تأمل و بازنگری در تاریخ عقلانیت اسلامی می توان دریافت که با نگاه غربی نمی توان سیر فلسفه در اسلام را بررسی کرد.

کتابی که پیش روی شماست در ابتدا بخشی از کتاب منطق و فلسفه و کلام بوده است. اما به سبب اهمیت موضوع و نیز افزایش حجم مطالب تصمیم بر آن شد که به سه کتاب جداگانه منطق و فلسفه و کلام تغییر یابد.

در کتاب حاضر تلاش شده که ضمن پرداختن به جایگاه منطق در فلسفه اسلامی با بررسی منطق در ایران معاصر به مطالعه منطق جدید و قدیم و نیز منطق تطبیقی پرداخته شود.

www.ketaboon.ir